

Szakmai beszámoló

a Nemzeti Kulturális Alap részére

Pályázati azonosító: 208108/00106

Pályázó neve: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Pályázat címe: Network konferencia megrendezésére

Kiíró: Nemzeti Kulturális Alap – Könyvtárak és Levéltárak Kollégiuma

Megítélt támogatás: 1 400 000 Ft

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban ÁBTL) 2022. június 29-én és 30-án adott helyet a European Network of Official Authorities in Charge of the Secret Police Files (a továbbiakban Network) éves konferenciájának. A szervezetet még 2008-ban alapították a volt szocialista országokban működő, az egykori kommunista titkosszolgálatok iratanyagát őrző levéltárak. A Network a szakmai véleménycsere, a tapasztalatok átadásának és közös projektek lebonyolításának régóta fennálló, jól működő fóruma. Kezdetben hét ország vett részt az együttműködésben: Bulgária, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Németország, Románia és Szlovákia. A későbbiek folyamán több ország levéltára is megfigyelő tagként csatlakozott a szervezethez, így Albánia, Észtország, Lettország, Litvánia, Szlovénia és Ukrajna. Közülük 2020-ban Albánia megfigyelő státuszból állandó taggá vált.

Az ideai találkozó jelentőségét növelte, hogy a Covid-19 járvány miatt az előző két esztendőben csupán online kapcsolattartásra nyílt lehetőség, így három év után találkozhattak személyesen ismét az intézményvezetők. Végül nem mindenki vállalta az utazással járó esetleges kockázatokat, ezért végül hibrid formában bonyolítottuk le a rendezvényt, mivel Lettország, Litvánia, Szlovénia és Ukrajna képviselői az online térben csatlakoztak hozzánk, a Cseh Köztársaság képviselői pedig szakmai elfoglaltságukra hivatkozva írásos beszámolót küldtek az elmúlt időszak történéseiről.

A személyesen jelen lévő küldötteket 2022. június 28-án este állófogadás keretében üdvözlöttük, majd másnap, 29-én került sor a konferencia első, zárt ülésnapjára, melynek az UP Hotel adott helyet. Ez alkalommal minden küldöttség összefoglalta, hogy milyen változásokra került sor az adott intézmény életében. A legfontosabb tanulságot az jelentette, hogy az egykori Stasi iratanyagát őrző BSTU beolvadt a Bundesarchivba, viszont ezen belül változatlan létszámmal és feladatkörrel látja el tevékenységét, önálló alelnök felügyeli a munkát. A mostani konferencián a jövőbeni együttműködés ígéretével személyesen vett részt a Bundesarchiv elnöke és a Stasi-iratokért felelős alelnök is. Más országokban még a szervezés kezdeti fázisában járnak, így például a 2015-ben alapított albán

levéltár az elmúlt évben tudta igazán elindítani az információs kárpótlás folyamatát. A lengyel Nemzeti Emlékezet Intézete az egyik legdinamikusabb és legaktívabb szervezet, amely a lengyel emlékezetpolitika meghatározó szereplőjévé nőtte ki magát. A bolgár és a román kollégák részletezték az ottani levéltárakat felügyelő, a politikai pártok által delegált irányító testületek munkáját. Ukrajnában és a balti országokban pedig elsősorban az egykori szovjet titkosszolgálat, a KGB által irányított társadalmi és nemzetiségi represszió bemutatására koncentrálnak.

Az első napon több adminisztratív döntésre is sor került. Először is a Network tagjai közös szolidaritási nyilatkozatot fogadtak el az ukrán állambiztonsági levéltár mellett. A dokumentum felhívta a figyelmet, hogy az Oroszország által indított háború nem csupán az emberéletekben és az anyagi javakban okoz jöveteletlen károkat, hanem a kulturális örökségben, így az egykori állambiztonsági iratanyagban is. A Csernyihiv városában található levéltárban 13 ezer dokumentum semmisült meg az orosz rakétatámadást követő tűzben. A nyilatkozatot egyhangúan fogadták el a felek, s ezt követően valamennyien közzéteszik az adott levéltár honlapján. Ezen túl módosították a Network alapító nyilatkozatát és a működési szabályzatát is. Pontosan meghatározták, hogy mely szervezet lehet teljes jogú tag. Ezek szerint az egykori titkosszolgálatok iratanyagának őrzését, a tudományos kutatás és az információs kárpótlás lehetőségét kell biztosítani. E hármass feltételrendszer megléte esetén a konkrét szervezeti szabályozástól függetlenül megőrzi tagságát bármely intézmény. Meghatároztuk a soros elnökség sorrendjét is, egészen 2030-ig megegyeztük, hogy egy-egy éven keresztül mely ország tölti be az elnöki posztot és lesz a házigazdája az adott évben a találkozóknak. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának vezetője, Cseh Gergő Bendegúz közös vándorkiállítás megrendezésére tett javaslatot. Ennek értelmében az 1960-as, 70-es és 80-as évek könnyűzenei életét mutatnánk be az állambiztonsági források tükrében. A témában az ÁBTL kutatója, Szőnyi Tamás tartott prezentációt. A kezdeményezést a tagok mindegyike támogatta. Ugyancsak rövid előadást tartott Pócs Nándor, az ÁBTL tudományos folyóirata, a Betekintő főszerkesztője. Nem csupán a lapot mutatta be, hanem felhívta a lehetőséget az angol nyelvű tematikus számra, amelynek témája az 1970-es és 1980-as évek társadalmi ellenállásának története. Kérte a kollégákat, hogy népszerűsítsék a kezdeményezést és küldjenek absztraktokat és kéziratokat a szerkesztőségnek. Ugyancsak megvitatták a jelen lévők a 2021-ben újtárra indított közös projekt, egy leendő közös honlap ügyét, amely reményeink szerint áttekintést ad az egyes intézmények jogi helyzetéről, iratanyagáról és kutatási eredményeiről. A felek vállalták, hogy a honlap alapját képező kérdőívet 2022. szeptember 30-ig kitöltik, és az ÁBTL képviselője számára elküldik. Végül a tanácskozás záró aktusaként az ÁBTL főigazgatója jelképesen átadta a Network elnökségét Michael Hollmann úrnak, a Bundesarchiv főigazgatójának. Az új elnök rövid beszédében biztosította a jelen lévőket, hogy nem csupán a korábbi BSTU, hanem a Német Szövetségi Levéltár támogatását is élvezzi a Network.

A konferencia második napja nyilvános rendezvény volt, így akár a virtuális térben, akár személyesen is részt vehettek az érdeklődők. A jelen lévők megtöltötték az ÁBTL 50 fő befogadására alkalmas dísztermét, illetve több érdeklődő online formában követte az eseményt, határainkon túlról is. A

tanácskozás második napjának közös témáját a Covid-19 járványnak a levéltárak életében mutatkozó tanulságai képezték. Ez alkalommal a küldöttek összefoglalták, hogy ki milyen megoldásokkal biztosította a tudományos kutatás és az információs kárpótlás lehetőségét. Különösen a szlovák kollégák prezentációja bizonyult hasznosnak, hiszen kiemelkedő részletességgel tárgyalták a levéltár, mint közösségi intézmény helyzetét a szigorú korlátozások idején. Általános érvénnyel megállapítható, hogy a digitalizálás folyamata erőteljesen felgyorsult a lezárások miatt, több helyütt megteremtették az online kutatás lehetőségét. A legtöbb kihívást a levéltári munka személytelenné válása jelentette, hiszen nem volt könnyű a nyilvános rendezvények hallgatóságát megóvni, az érdeklődést fenntartani. Párhuzamos jelenségeknek lehettünk tanúi: a kutatás feltételei sokak számára megkönnyítették, akár távoli országban élőknek is a forrásokhoz való hozzáférést, s ez tovább demokratizálta a tudományos feldolgozást. Más részről a felgyorsult kutatási folyamatok nem minden esetben szolgálták az állambiztonsági forrásokon alapuló, magas minőséget tükröző tanulmányok és könyvek megszületését. A forrásokhoz való idő rövidülése a megíráshoz szükséges gondolkodási idő csökkenésével járt együtt.

Összességében igen hasznosnak bizonyult a Network 2022. évi találkozója, hiszen sikerült újra indítani azt a közös munkát, amelyet a járványhelyzet két évre megakasztott. A jövő évben Berlin fogadja majd a Network tagjait, s reményeink szerint akkor már a most újtjára indított kezdeményezések első eredményeit is be tudjuk mutatni.

Budapest, 2022. július 7.

Cseh Gergő Bendegúz
főigazgató, ÁBTL